



KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 187, GOD. XII, BEOGRAD, UTORAK, 19. SEPTEMBAR 2017.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ćirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 17. oktobra 2017.

MIXER

Piše: Aleksandar Pavlović

ALBANSKA GOLGOTA I ALBANSKA RIVIJERA

Doživljaj s raspusta

Albansko primorje me u izvesnom smislu podseća na *onaj svijet* – svi oko mene su nešto čuli o tome, ali niko tamo nije bio. Načuli su štošta o lepim plažama i niskim cenama ali, na kraju, kad krenu na put, svi završe u Grčkoj. Slutim da je taj tihi glasić o čarima albanske rivijere i dalje nečujan zbog gromoglasnog pokliča gajenog u srpskoj kulturi o neprohodnim planinama i divljim albanskim plemenima, dodatno začinjnim strahotama Albanske golgote. U poređenju s tim kako su srpski autori pisali o Albaniji, Amazon sa njegovim plemenima u opisima španskih osvajača deluje kao šetnja po livadi. Moj su(bli)mirani utisak Ere bi bio da o albanskom onom svijetu i dalje znamo malo, i to prevashodno na osnovu odavno uspostavljenih stereotipa i predrasuda koji imaju slabo uporište u stvarnosti.

JADNI KOSOVARI

Najpre, sumnjam da prosečan srpski konzument – za kog su, jeltete, svi Albanci isti – pojma ima o dubini antagonizma između Albanaca u Albaniji i na Kosovu. Tako, recimo, dok sam u prvim nedeljama juna lokalcima hvalio mirnoću dračkog primorja, oni su me upozoravali – uživaj dok možeš, čuvaj se postbajramskih ida jer onda dolaze Kosovari, donoseći sa sobom haos, potop, Armagedon. Lokalci se užurbano spremaju da se evakuišu na jug, u Vloru (na našem, Valonu) i, dalje, u Sarandu i druga mesta na lepom, azurno plavom i nadasve *pravom* albanskom moru, prepuštajući Jadran kontinentalnim kosovarskim varvarima i njihovim periodičnim poharama. Da ne znam da su Kosovari, zakleo bih se da u Drač zapravo dolaze Huni, Tataari ili crveni mravi.

Elem, što se, dakle, bezbednosti na albanskoj rivijeri tiče, Srbi mogu biti mirni kao more – jedini vid diskriminacije Srba u Draču jeste pozitivna diskriminacija – mi smo, za razliku od Kosovara, viđeni kao kulturniji i zapadniji, takoreći kao Evropljani; kada je shvatio da sam iz Beograda, moj drački domaćin Vito (nije Korleone) me je pozvao u kuću da mi pokaže sliku nečake koja je diplomirala na Stenfordu, i zatim doneo u kuću lampe, posuđe, escajg i druge stvari koje bi mu Kosovari, tvrdi, redom pokrali. Dodajmo tome i cenu *raki rushi* od 45 dinara (lozovača sipana po staroj, neprežaljenoj kafanskoj meri od 0,5 dl), pristojnu večeru za troje od 10 evra (mušlje za gospoju na posebnom režimu ishrane, pica za tatu&dete), sumnjam da se igde drugde na Mediteranu prosečan Srbin može osećati tako evropski.

Naviknut na predrasude, više radi reda sam

ovlaš popričao sa ponekima o tim odvratnim Kosovarima. Sve sama opšta mesta; iza tog antagonizma, naravno, ne krije se ništa *realno*, osim ako ne verujete da su *svi* Kosovari mimo drugog sveta, necivilizovani, podmukli i arogantni.

Za dublje razumevanje albansko-albanskih odnosa neprocenjivu vrednost imaju, držim, dva srodna koncepta dve velike balkanološkinje. Prvi je ideja Milice Bakić Hejden o „ugnježdenom“ orijentalizmu, tj. o tome da u svakom regionu postoji tendencija da se kulture i religije južno i istočno od sebe vide kao konzervativnije ili primitivnije. Drugi koncept je „unutrašnji balkanizam“, pod čim Marija Todorova podrazumeva da i među samim Balkancima često srećemo iste negativne percepcije i predrasude o sebi ili svojim susedima kakve o nama gaje „Zapadnjaci“. Pored ovih opštih teorijskih natuknica, valja imati u vidu i neke endemske, lokalne specifičnosti – Albanci iz Albanije i sa Kosova dugo su geografski bili odvojeni pojasom visokih planina, pa im se i dijalekti i kultura razlikuju. I više od toga – režim Envera Hodže je sistematski radio na presecanju svih veza između mrske imperijalističke Jugoslavije, pa je to bila verovatno najtvrdje čuvana granica na svetu. Zaista vam kažem, teže je bilo kamili proći kroz iglene uši nego Kosovarima da uđu u Albaniju. Na stranu pitanje *zašto* bi uopšte išli u tu izolovanu i sirotinjsku zemlju, Hodža se pobrinuo da im to i praktično onemoguć, tako da s albanske strane granice zapravo nije ni bilo nikakvog puta – kažu mi da se od Prizrena do Tirane putovalo bukvalno 15-16 sati, i to po improvizovanim zemljanim drumovima.

Dakle, sve do 2010. godine kada je otvoren novi „Patriotski auto-put“, Albanci iz Albanije uglavnom nikad nisu ni bili na Kosovu, a i dalje je to auto-put kojim se rede ide, i to mahom na vikend u pogranični Prizren. Taj ambiciozni patriotski infrastrukturni projekat povezivanja dva dela albanske nacije realizovan je tako da mu čak i srpske patriote mogu pozavideti – netransparentno, bez dokumentacije, bez uračunljivosti glede izbora izvođača, cene i raznih drugih EU birokratskih budalaština. Prema istraživanju BIRN-a, trasa od 137 km od Tirane do kosovske gra-

MIXER

Aleksandar Pavlović: Albanska golgota i albanska rivijera

CEMENT

Đorđe Krajišnik: Bosanska generacija X

ARMATURA

Muanis Sinanović: Ogled o kranjskom autizmu

VREME SMRTI I RAZONODE

Jack Kerouac: Osnove spontane proze

nice koštala je nešto preko 900 miliona evra. Jeste bilo zahtevnih deonica, prokopan je i dugačak tunel, ali sve mislim da bi čak i Zorana to uradila za duplo manje para, sa sve dodatnim troškovima za njene vikend dnevnicke za gerilski *hit-and-run* obilazak gradilišta. Novoproglašena država Kosovo u ovom projektu pokazala je čak i više patriotizma od albanskih kolega, pa je njihova deonica od stotinak kilometara, po mahom ravnom terenu, bila još skuplja. Nisu pomogle ni preporuke evropskih i američkih zvaničnika da se ovi sumnjivi i preskupi ugovori sa izvođačima ne potpisuju; patriotizam albanskih političara nema cenu. Obrni-okreni, držim da bi srpski političari lako našli interes u pravljenju puta Niš-Priština s ovakvim patriotskim kosovskim kolegama, da nije sitnice koja im sreću kvari – taj auto-put kreditirala bi EU, posebno Nemačka, koje nemaju sluha za balkanski patriotizam, pa zahtevaju čiste papire i konkretne podatke gde i za šta ide svaki evro. Kome se isplati takav auto-put?

JONIZACIJA I GRČENJE

Kad krenete na jug, u valonskom zalivu ispratićete Jadransko, a pozdraviti Jonsko more. Ono je, rekoso, lepše, obale su mahom sa sitnim šljunkom koji se, za razliku od dračkog sitnog peska, ne uvlači u sve telesne šupljine, voda ima svetloplavu azurnu boju. Jednom rečju, raj. No, opet paradoks – u primorskim

mestima južno od Valone mahom se čuje grčki jezik – nekadašnji seljaci iz Čeparoa, Dermija, Ksamila, Himare, Sarande i drugih mesta sada su imućniji, pa se u skladu s tim „grče“, odnosno dobijaju grčka državljanstva. Kontinentalni Albanci pogrdno ih nazivaju „Jorgosima“. Ne bih da posle par dana provedenih tamo budem veći katolik od pape ili, bolje reći, veći pravoslavac od vaseljenskog patrijarha, ali čisto sumnjam da su rečeni seljani potomci Odiseja i drugih starogrčkih junaka koji su sa Itake (Krfa) prešli na susednu obalu. Radije bih rekao da je albanski etnicitet tu, na jugu, i dalje fluidan na način koji je srodan onome što je postojalo na Balkanu u doba Osmanskog carstva – kako se uzdižete ekonomski i penjete na društvenoj lestvici, tako napuštate originalni a prigrlite alternativni, poželjniji identitet.

Ispada, dakle, da „pravih“ Albanaca nema baš previše. Kosovari bi da budu *pravi*, ali im to ne priznaju, dok primorski južnjaci umesto dvoglavog orla drže na kućama plavo-belu zastavu s krstom. Što se ostalih tiče, Albanija je apsolutni aktuelni šampion na Balkanu – a i šire – po emigraciji: smatra se da se samo u protekle 4 godine Ramine vladavine iz nje iselilo preko 200.000, mahom mlađih ljudi. Ako bi, dakle, emigracija postala olimpijska disciplina, Albanija bi bila svetska velesila. Rama je na taj izazov odgovorio adekvatno – sa uštogljenog je prešao na kežual stil; mladi Albanci, oduševljeni premijerovim hipsterajem i opčinjeni njego-



➔ **Fotografije u broju:** Snežana Pešić Rančić, Štancovanje sudbine, Galerija Kolarac, maj 2017. / Foto: Vera Vujošević ➔

vim dresovima, duksericama i tenisicama, ostaju ondje potpuno zaboravivši na nemaštinu, loše obrazovanje, koruptivno i partijsko zapošljavanje ili bezbrojne radne sate za male plate. Pre cirk 170 godina, Vuk Karadžić je u glasovitom spisu „Srbi svi i svuda“ hvalio Albance zbog njihovog jedinstva: „njih (Arnauti) ima i rimskoga (a može biti gdješto i grčkoga) zakona, pa se svi zovu Arnauti, i da rečemo da se između sebe malo mrze, ali prema drugijem narodima žive kao i braća, kao da su svi jednog zakona“. Nekad bilo, sad se spominjalo. Danas, izgleda, niko ne voli da bude Albanac, naročito u Albaniji, ako ne mora. Osim sirotih Kosovara, kojima *pravi* Albanci odriču da su ono što, zapravo, ovi *pravi* ne žele da budu.

JUŽNJAČKA UTEHA

Elem, za one koji nisu ljubitelji *all inclusive* odmora na relaciji krevet - švedski sto - bazen - šank - ležaljka, pa u krug, albanska obala ima štošta da ponudi - drevne primorske gradove kakvi su Drač na severu i Butrint na jugu, u kojima se ukrštaju hiljadugodišnje kulture koje su oblikovali Grci, Rimljani, Vizantinci, Mlečani i Turci; planinska mesta u blizini mora kakva je Kruja, orlovsko gnezdo

u kom je Skenderbeg decenijama odolevao Turcima; Kapi Rodonit, njegova polurazrušena tvrđava na moru do koje se dolazi peške i oko koje se nalazi potpuno prazna divlja plaža; ostaci nekada impresivne Apolonije u kojoj je boravio i o kojoj je pisao Ciceron, a Oktavijan Avgust i Agripa, smatra se, učili vojničku veštinu; maleni Orikum koji još nosi potpuno neizmenjeno antičko ime, u kom se iskrcao Pompej sa svojom flotom, samo je jedan od albanskih predela na kojima su Cezar i Pompej godinama igrali igru mačke i miša i na kojima se odlučivala sudbina rimske republike i svetske istorije; kameni grad Đirokastra u kom su ne samo kuće nego i crepovi od kamena, zavičaj Envera Hodže i Ismaila Kadaree; Tepelen u kom je stolovao Ali-paša Janjinski, planirajući i gotovo ostvarivši sopstveni politički projekat, i drugi predeli u okolini kojima je lutao i s oduševljenjem pisao Bajron, a pre njega i Dositej Obradović; vizantijski manastiri poput Ardenice koju je sagradio Andronik II i tragovi uticaja srpske srednjovekovne kulture; Moskopolje (Voskopoja) sa svojim bezbrojnim crkvama koje svedoče o sjaju ove bivše neformalne prestonice Vlahu na Balkanu, i dalje u nedogled. Ponešto od svega ovoga se sada obnavlja i nudi upakovano kao turistička atrakcija, ali u Albaniji i da-

lje ima mnoštvo mesta na koja senzacionalistička komercijalno-turistička noga još nije kročila, ili se barem nije zapatila. Sve u svemu, na albansko primorje treba otići sada, pre nego što se albanski turizam još više razvije onako kako se crnogorski već razvio - Saranda je već postala Albanska Budva, a i Drač ne zaoštaje mnogo za njom; sagradi se višespratnica s pogledom na more, rasprodaju se stanovi, a zatim se ispred nje podigne sledeća, još veća, s još lepšim pogledom i još bliža moru, i tako dalje. Ako ovako nastave, Albanci će verovatno početi da primenjuju holandsku tehniku teranja mora vetrenjačama, doduše ne da bi dobili obradivo nego građevinsko zemljište. S tim u vezi, ne iznenađuju najave da Mišković kupuje hotele na albanskom primorju, gde hoteli po pravilu ograde plažu i naprave veštačke rajeve za imućnije turiste. To je, dakle, prava zemlja za njegov biznis model, primenljiv isključivo u državama u kojima se javno dobro može aproprirati za privatni profit. Zašto pazariti u dekadentnim Grčkama i Hrvatskama, u kojima plaže pripadaju svima, kada u blizini imamo mušterije odane tradiciji starih dobrih feudalnih odnosa gde uz građevinu u vlasništvo dobijate i prirodu, ljude i životinje ■

CEMENT

Piše: Đorđe Krajišnik

BOSANSKA GENERACIJA X

Amila Kahrović Posavljak: *Smrtova djeca* (Buybook, 2017.)

Roman *Smrtova djeca* Amile Kahrović Posavljak dolazi u bosanskohercegovačku književnost u trenutku kada se ipak, nakon duge muže iste, navodno, dokumentarne i stvarnosne krave koja se nastojala i nastoji nazor preteslimiti u njivu romanesknosti, počinju otvarati i neke drugačije perspektive u književnom, poglavito romaneskom, bavljenju temom rata koji se ovdje desio i stvarnih njegovih posljedica. Radi se, dakle, o knjigama koje konačno, u pretendovanju da romanima postanu, počinju tragati za autentičnim izrazom i pripovjedačkom perspektivom koja neće biti prežvakavanje opštih mjesta i anegdotalnih priča koje se promptno i sa usklikom gospode univerzitetskih profesora književnosti, bez obzira na bilo kakav estetski meritum, proglašavaju romanima par excellence.

Predhodnica bi mu, ovom romanu Amile Kahrović Posavljak, u nešto drugačijoj perspektivi tretiranja rata u BiH mogli biti romani *Još jedna pjesma o ljubavi i ratu* Mirsada Sijarića i *Kad sam bio hodža* Damira Ovčine. Sa druge strane, riječ je o još jednom od romana koji otvara, čini se važnu, perspektivu na rat u obradi generacije pisaca koja bi mogli biti *trejmarkovana*, kako bi moj kolega Salčinović kazao, kao „djeca devedesetih“. U proteklom periodu u sličnom okviru su se, sa manje ili više uspjeha, kretali i roman *Bumerang* Berislava Blagojevića, kao i poetski roman *Znaš li da je Mihail Kamenski zapalio Galac* Aljose Ljubojevića. Ono što je svima zajedničko jeste pokušaj da se rat ispriča iz perspektive tinejdžera koji su u njemu odrastali, sa svim pratećim sadržajem tih „ranih jada“.

Smrtova djeca roman je koji počinje doseljavanjem tinejdžerice Amine i njenih roditelja u jedno sarajevsko naselje. Prolog romana nas u fleševima provodi kroz ratne godine, da bismo potom bili uvedeni u priču, ispriповijedanu u formi toka svijesti, o odrastanju u mikrokosmosu naselja u poratnom periodu. Amina, buntovna tinejdžerka, zajedno sa drugom omladinom iz naselja (posebno bliskim joj Nedimom), provodi svoje dane u kvartu gluvareći u razdoblju još uvijek potpune raspusnosti i anarhije. Vrijeme je, dakle, tik po završetku rata, svijet je još uvijek haotičan i razoren, kako u fizičkom tako i u društvenom smislu. Podivljali tinejdžeri, odrastajući u takvoj društvenoj stvarnosti suženih mogućnosti i razorenih porodica, pronalaze načina kako svoje ubrzane hormone usmjeriti, nalazeći sve objesnije načine da dodatno devastiraju posve devastiranu svakodnevicu oko sebe. Na tom rušilačkom putu, čije manifestacije ova autorica u nekoliko navrata uspijeva u dobrom ritmu i sa nekoliko dojmljivo brutalnih scena uhvatiti, upadaju u različite nezgode i sukobe, kako u one sa roditeljima kao prvim branikom autoriteta, tako i one sa samim naseljem i školom kao krovnom institucijom društvenog sputavanja mladih.



Roman Kahrović Posavljak donosi kadrove iz života skupine maloljetnih delikvenata, u dobi od 12 do 14 godina, prožete reminiscencijama na nedavni rat, generacijskim sukobima, porodičnim nasiljem, drogama, seksulanim buđenjima i inicijacijama, mazohizmom, brutalnošću i tučama, ali napose i smrću kao fenomenom koji je nepovratno odredio njihov život i koji se, iako je rat prošao, ponovo vraća u naselje odnoseći živote većine mladih junaka. Takođe, važna odrednica ovog rukopisa jeste i njegova subkulturna, rokersko-rejverska, buntovna perspektiva. U tom pogledu, po svojoj fabuli, ali i muzici kao pokretaču i važnom centru života protagonista ovog romana, *Smrtova djeca* podsjećaju na *Ukulele jam* Alena Meškovića. Iz toga neizostavno proizilazi da je ova knjiga ispunjena opštim mjestima takvog odrastanja, uz sva ona nabranja šta se slušalo, oblačilo, čitalo i uzimalo za omamljivanje. Konačno, posrijedi je roman koji tematizira, moglo bi se reći, neprepoznati postraumatski sindrom koji je nesumnjivo usađen i u generacije koje rat i ne pamte. Sa sekvencama problematičnog ponašanja u stilu *Mi djeca sa kolodvora Zoo* i gotovo nostalgичnim sjećanjem na razdoblje rata kao vreme kada se ipak vjerovalo u neki optimizam. Bar da će ratu doći kraj.

Ovako postavljena *Smrtova djeca* imaju, bez obzira što se ranije pisalo u istim okvirima, potencijal biti svojevrsni roman jedne izgubljene generacije, koja još nije ni počela živjeti a sve je iza i ispred nje porušeno. Imaju, ali ga narušava nekoliko propusta u samom izvedbenom postupku. Najprije, postoji problem sa vremenskom linijom romana. Iako autorica u fleševima postratno odrastanje u nasilju nastoji obojiti krvavim scenama iz rata, one se u većini slučajeva utapaju u ritam glavnog narativnog toka, te se javlja problem u praćenju onoga što je prije i što je sada. Takođe, čini se da je primarno određena dob protagonista romana u nekim njihovim postupcima predimenzionirana. Tako su u ovom romanu tinejdžeri, njegovi protagonisti, objesna dječurlija koja u jednom trenutku igraju gume, u drugom režu vene, u trećem se seksaju, u četvrtom opet igraju gume, u petom prodaju i uzimaju drogu, tuku mahom roditelje, ubijaju životinje, zlostavljaju i drogiraju vršnjake i komšije, da bi potom opet igrali gume i na koncu meditirali o smrti. To se odražava na motivacionu liniju romana i čini ga u dosta dionica neuvjerljivim i predvidivim. Jer ispada da su likovi do svoje 14. godine sve probali i prošli, da bi na kraju bili ubijeni, uhapšeni ili izvršili samoubistvo.

Ključni problem romana Amile Kahrović Posavljak, međutim, jeste njegova preinformativnost. Može zvučati paradoksalno, ali nastojeći čitaoca brojnim anumeracijama fakata iz života (šta se jelo, pilo, kupovalo), robnih marki i ispisivanjem njihovih deklaracija, uvesti u jedno vrijeme, autorica usporava i razgrađuje svoj roman. Onog trenutka kada obaveštenja postanu svrha same sebi, dakle kad nemaju jasno motivisanu funkciju u romanu, stiće se dojam da su ispisane samo zato da bi se ispunio prostor između dva događaja. Tako naratorka, na primjer, piše: „Dnevnik je, ustvari, bio zeleni adresar tvrdih korica (SOUR Klas).“ I: „Sve vrijeme rata i poslije, kad god je bilo Kaladonta (Kolynos u žutom

ARMATURA

Piše: Muanis Sinanović

OGLED O KRANJSKOM AUTIZMU

1 Uključen sam u međunarodni pozorišni festival (nezavisne produkcije) u Ljubljani, svaki dan se viđam, razgovaram i družim sa umjetnicima, producentima, organizatorima iz svijeta; poslije zajedničkog piknika na brdu u blizini Ljubljane sa grupom ljudi iz miljea odlučimo se sjesti u kafić u glavnom gradu. Povedem ih uz Ljubljanicu, u jedan od lokala na dobrom glasu, sa unekoliko višim cijenama i sa očigledno dobrim izborom vina (za to dvoje prije toga nisam znao; namjera nije bila elitistička). Kako se čini, takva mjesta od konobara zahtjevaju ne samo solidno posluživanje, nego i dobar izgled, sposobnost zabavljanja gostiju i slično. Pride nam visok i stasit lik, tamniji, stereotip latino lovera, Marko po imenu, što kasnije pročitam na kartici zakačenoj na košulji; naravno, čuo je da small talkamo u lingui franci i, kao što mi se učinilo, osjetio dužnost da se stranim gostima predstavi kao prijatan, duhovit i u pravoj mjeri asertivan ugostitelj (slično možemo primjetiti kod slovenskih izvestitelja rezultata na Eurosongu, na što se je u kasnijem razgovoru jedan od suprisutnih i referirao). U tome je, kao što se to tako često dešava, kolosalno i nepopravljivo pao, naime, izrekao je nešto što je smatrao šalom: „Hello, I’m Mustafa, but don’t be afraid, nothing is going to explode today“. Vjerovatno je koristan podatak i da je u društvu bio mladi izbjeglički par sa djetetom, iz Palestine.

2 Odvija se rođendan Radija Student, medija za koji radim i za koji bi u trenutnoj konstelaciji medijske i kulturnjačke situacije u Sloveniji jedino i radio, i oko devet naveče upadam u Metelkovu. Tamo me, naravno, pod utjecajem, dočeka jedan od perspektivnijih slovenačkih intelektualaca, kome sam kao urednik objavio knjigu i počne: „Srbi su u Bosni bili na humanitarnoj misiji; oni su silovanjem Muslimanki pravili dobro djelo, pošto ih je na taj način konačno neko dobro pojebao.“ To je ponavljao bez prestanka, kao da je nekakva formula, kao da će tim ponavljanjem dospijeti u sado-mazohistički raj, mazohistički dio će činiti moj udarac po njegovoj gubici, a sado dio njegov užitek što me je na to naveo. No, nisam uradio ništa, pošto čovjek jednostavno ne zna šta mu je raditi u ovakvim situacijama.

3 Pripremam se za neko filozofsko izlaganje u skvotu Rog, koji je usred borbe za održanje, na barikadama. Radi se o centru realno postojeće ljubljanske alternative, u kojem žive i obavljaju određene djelatnosti migranti sa Bliskog Istoka. Prije predavanja neko je započeo, kao šalom, da se nada da se večeras neću raznijeti, da nisam donio eksploziv ili nešto slično. Grupa ljudi je tu stvar ponovila približno deset puta, kao djeca koja su naučila novu riječ i jednostavno ne mogu da prestanu, jednostavno nisu svjesna vlastite blamaže, prema kojoj se teško odnositi drugačije nego sa dobronamjernim osmjehom i nadom da će se uskoro, od umora, ipak smiriti.

4 Ispred antikvarnice „slovensko-srpskog prijateljstva“ u Ljubljani u gluho doba noći sjedimo djelatnica Srpskog kulturnog društva Danilo Kiš, moj dragi drug i cijenjeni pisac, te jedan od najprepoznatljivijih i po meni zaista i važnijih mladih srpskih pjesnika - svi mi imamo srpsko državljanstvo. Pored nas prođu dva mlađa lika, pjevajući: „Ko to laže, ko to kaže, Srbija je mala.“ To uporno ponavljaju dok jedan od njih ne primjeti našu prisutnost i na nju upozori svog druga, na što ovaj odgovori nešto u stilu: „ne brini, oni nas ne razumiju.“ Onda na sličan način kao

pakovanju s tamnozelenim poklopcem i slovima iste boje s odavno prošlim rokom trajanja), Ajka se trudila trljati Anelove zube.“ U konačnom stiće se dojam da je, uprkos onome što je na početku označeno kao potencijal ovog romana i što se na mahove tokom pripovijedanja pokazuje kao uspjelo, posrijedi knjiga koja pati od sličnih problema kao spominjani roman Berislava Blagojevića. Autori se hvataju u koštac sa plodnom temom, ali je ne razvijaju do kraja uvjerljivo u književno-umjetničkom smislu. Odvažili su se tragati za drugačijom pripovjedačkom perspektivom koja nije, tako ovdje uobičajeno, isповijedno ja, ali ostali su u tome nedorečeni i plošni. Istina, Kahrović Posavljak za razliku

karakteri u prijašnjim tačkama stvar suludo ponavljaju, u neakvom kranjskom transu.

Sve su to primjeri pojave koja se javlja u okviru nečega što nazivam „kranjski autizam“ - time želim označiti neku geografsku specifičnost pojave i ujedno se lišiti bilo kakve nacionalne generalizacije; želim hodati na toj tankoj liniji između produktivne nekorektnosti i one potpuno neproduktivne, rasističke. Neka bude jasno da osobine opisane u anegdotama nisu ujedno i osobine svih Slovenaca i da se nikako ne radi o nacionalnoj denuncijaciji, nego o pokušaju analize fenomena određene kulture koja se javlja unutar određene nacije - od implikacija koje takav pristup donosi za sad ne bježim. Opisano bih mogao razumijeti i kao radikalni oblik humora, ako ne bi sadržavalo i već opisane lude i infantilne želje za transgresijom koja se odražava u pomenutom ponavljanju. Radi se o nekakvom obliku bizarnosti koji razumijem kao oblik nemogućnosti razumijevanja pojave drugoga i uključivanja tog razumijevanja u svakodnevne društvene odnose. A razloge za takav autizam potražiću na dva mjesta.

ISTORIJSKI ODNOSI SA DRUGIM

Područje Slovenije je tranzitno područje, ujedno je i prilično malo, te u globalnopolitičkim igrama nebitno; istovremeno je i područje distribucije (vojničke npr.), koje zbog toga razvija jaku birokratsku svijest. Ona ipak ostaje provincijalna, nikad sposobna da uspostavi vlastita pravila djelovanja, uvijek u zavisnosti od prilagođavanja stranim mjerilima, koja se sama prilagođavaju globalnopolitičkoj situaciji, u koju provincija nije direktno upletena. Ne razvija se prava lokalna aristokratija, kasnije ni buržuazija, koja bi servisirala potrebe centra, kao što se to desilo na

od Blagojevića, daje sirovije i neuljepšane prikaze odrastanja, odvažnije gradeći karakter svoje junakinje. Ali se u njenom romanu suviše očito vide neujednačenost i zapuštenost zauzete perspektive. U jednom trenutku autorica ostavlja dojam da zao bilazi ono što su opšta mjesta pisanja o ratu i poraću, zauzimajući nešto ironičniju distancu spram svega toga, a potom kao da zaboravi na tu distancu i poseže za mjestima iz registra potrošenih slika. I tako duž cijelog romana. Autorska samosvest i uredničke makaze ovdje su morale biti mnogo aktivnije da bi se moglo govoriti o uspjelom romanu. Roman je baš kao i njegov naslov. Na prvu simpatičan, a potom rogobatan ■

primjer na Balkanu, a nema ni pravih uslova za strateško internacionalno povezivanje u otporu; čak i za vrijeme Jugoslavije ostali narodi igraju ulogu drugog, prema kome se odnos benevolencije poslije osamostaljenja preokrene u nacionalizam. Birokratija nije najprofesionalnija zato što nikad nije sposobna kreirati vlastita pravila i tako lakše internalizirati ona strana. Ostaje trauma i stalna žudnja za kontaktom sa drugim i za uključenošću u geopolitiku, a i navika da se strancu prilagođava na jedan ili drugi način. Tako danas zapadni turisti iz Slovenije odlaze sa utiskom o nevjerovatnoj otvorenosti i prijatnosti lokalnog stanovništva, a manjine i novi migranti u glavnom imaju drugačije iskustvo. Drugi se stalno reprodukuje i odnos sa njim uvijek je autističan, bez obzira što može biti i prijatan. Na raznim sportskim portalima i Youtube snimkama često možemo videti Slovence kako ističu da je neki igrač u stranom klubu, koji je nešto postigao, Slovenac, zamjenjivanje Slovenije i Slovačke predstavlja novodobnu traumu, Slovenija organizuje susrete Rusije i Amerike, a običaj sa Eurosonga već je bio pomenut - radi se o dugovječnoj želji za prepoznatljivošću i prisutnošću u svetu, koja je nekako prenapeta i zbog manjkavih iskustava smiješna, često prepotentna i pretenciozna. Zato što u Sloveniji nema terorističkih napada i nema ozbiljne arapske zajednice, a to je danas mjerilo prisutnosti na Zapadu, postoji često i nesvjesna žudnja za nekakvim konfliktom ili događajem koji bi nas uvrstio na mapu bitnog dijela svijeta. Ta žudnja se artikuliše u gornjim situacijama, a njen autizam i nepoznavanje materije u brojnim detaljima: na primjer u povezivanju terorizma i bošnjačkog islama, znači u pogledu na (možda i nesvjesno, te ne nužno iz ličnog uvjerenja) negativnog drugog kao homogenog, kao i u istoj predstavi o homogenosti pozitivnog drugog, koju je nekako pretpostavljao i pomenuti konobar.



Ali još uvijek ostaje otvoren problem kako je moguće da je taj mentalitet prisutan i među obrazovanim ljudima lijeve orijentacije koji nastupaju u nekim od gornjih anegdota. Mislim da je to moguće objasniti razlogom koji se može prepoznati i u ovom paragrafu, a taj razlog se zove...

NEDOSTATAK JAVNOG PROSTORA

Teško bi se moglo reći da u Sloveniji postoji razvijen javni prostor u klasičnim smislu, simbolički prostor u kojem je moguća slobodna razmjena mišljenja, slobodna javna upotreba uma i posledično polemika; ona se u glavnom doživljava kao osobni napad, rušenje jedinstva zajednice i interesna borba, što su zapravo projekcije društva koje zaista funkcionira na razini osobnog poznavanja, amorfne zajednice i interesnog povezivanja. Nije iznenađujuć podatak iz studije Dine Pomerantz, objavljene u knjizi *The State of Working America* (2012), da je Slovenija po kriteriju socijalne mobilnosti posljednja zemlja u grupi OECD - a mislim da bi dobro pitanje bilo i gdje bi se našla u široj grupi država. Osamostaljenje je, kao i u svim ostalim zemljama nekadašnje Jugoslavije, služilo akumulaciji kapitala unutar elita koje su se uspostavile stvaranjem nove jugoslavenske srednje klase, mada su radnički zahtjevi, u prvom redu vjerovatno zbog nedostatka rata, omogućili da se socijalna država u Sloveniji (daleko) najbolje održala i da su razlike između bogatih i siromašnih ipak manje. No, ta inertnost i amornost sigurno nisu nove pojave, moguće ih je pratiti već u zapisima Ivana Cankara ili Vladimira Bartola i one vjerovatno potiču i od potrebe da se provincijalna elita preko diskretnih metoda i maskiranja s jedne strane sačuva od pritiska vladajućih elita iz centre te sa druge strane od podređenog naroda. To maskiranje jeste i razlog ambivalentnih osjećaja koje često ima neki pripadnik loše plaćene manjine koji živi u Sloveniji; to bi trebala biti nekoruptivna, mobilna, sređena država otvorenih ljudi za kakvu ona važi po stereotipu, a brojna iskustva taj utisak negiraju. Međutim, na kulturnoj razini se najteže nositi sa autizmom i opisana paradoksalnost dovodi do situacije da Slovenija osim fanatičnih sledbenika Janeza Janše zapravo nema ozbiljnu trash pop kulturu - prema mom iskrenom uvjerenju, nju je moguće naći u ešalonima tzv. visoke kulture. Zbog nediferenciranosti i značaja ličnih odnosa lakše se miješaju lijeve i desne ideje i često se ne upozorava na brojne anomalije; banalna kulturna borba između suludog dijela desnice te liberalnih floskula, koja izgleda kao pojava krajnje diferencijacije, jeste u tom slučaju samo simptom nepostojanja istinite diferencijacije na nekom ozbiljnom planu. Sve to se može povezati i sa prostorima nekadašnje Jugoslavije tipičnom traumiranošću zbog građanskog rata u vrijeme 2. svjetskog rata - ono što je specifično za Sloveniju jeste jaka tendencija ka nekakvom pomirenju, koja je dovela i do nedavno postavljenog spomenika pomirenja u centru Ljubljane (treba biti pošten i reći da po-



stoji i otpor prema pomirenju, ali često na osnovi već pomenutih liberalno-kulturnjačkih floskula).

*

Koje su alternative? Ono što je kao slovenska avangarda postojalo tokom osamdesetih, na neki način još uvijek postoji. Pošto je tadašnja alternativa postala dio establishmenta, pošto je ponudila kulturnu potporu akumulaciji kapitala uz restauraciju klasičnog kapitalizma, u Ljubljani su održali mikroprostori otpora,

dobrog društva i prodornih ideja, iako su se one ponekad miješale sa pomenutim autizmom. Možda nije pogrešan ni slučajan utisak da ti mikroprostori u intelektualnom i umjetničkom smislu upravo danas i najviše prosperiraju, danas, kada ih kulturne i gradske vlasti i najintenzivnije tjeraju na marginu i kada ih produkuju ljudi za koje je vrijeme sticanja nezavisnosti daleka prošlost, koji su zapravo rođeni sa državom i predstavljaju prvu generaciju koja se součava sa svim posljedicama duge istorije koja se utjelovila u prvoj samostalnoj slovenskoj državi ■

VREME SMRTI I RAZONODE

Piše: Jack Kerouac

OSNOVE SPONTANE PROZE

POSTAVKA. Određeni predmet se postavi, bilo u stvarnosti, kao prilikom skiciranja (u pozadini je krajolik ili šalica za čaj ili staro lice) ili jednako tako u memoriji, ali tada se radi o skiciranju po sjećanju na određeni prizor ili predmet.

POSTUPAK. Budući da je vrijeme od osnovne važnosti za čistoću izražajnosti, jezik kojim se opisuje mora predstavljati nepomućeni tok svijesti kojom prolaze osobne, tajanstvene ideje-riječi, jezik koji *odjekuje* (kao što jazz glazbenik puše) na zadatu temu.

METODA. Ne treba upotrebljavati pravopisne znakove kojima se odvajaju rečeničke tvorevine jer one su ionako samovoljno izrešetane lažnim dvotočkama i najčešće nepotrebnim zarezima - već jedino energične prostorne crtice kojima se razdvaja retoričko disanje (kao što jazz glazbenik uzima zrak između otpuhanih fraza) - „odmjerene stanke osnove su našeg govora“ - „vrste zvukova koje čujemo“ - „vrijeme i kako ga zabilježiti“.

DJELOKRUG. Ne valja „birati“ izraz, već slobodno slijediti odstupanja (tj. asocijacije) svijesti i neumorno se predavši puha-

nju na zadatu temu zaplivati beskonačnim morem misli, plivajući morem engleskog jezika ne poštivajući nijedno pravilo osim ritmova retoričkog disanja ili protestnog iskaza, kao kad na kraju svake rečenice čovjek tresne šakom o stol, tres! (prostorna crtica) - Puši onoliko snažno koliko želiš - i jednako tako piši, zaroni onoliko duboko koliko želiš, ali prvo zadovolji sebe jer tada čitatelju zasigurno neće promaknuti telepatski šok i važnost uzbuđenja koji po istim zakonima djeluju u njegovoj vlastitoj ljudskoj svijesti.

USPORAVANJE POSTUPKA. Ne zaustavljaj se da bi se sjetio odgovarajuće riječi već djetinjasto gomilaj sve više prostih i bombastičnih riječi dok ne postigneš zadovoljstvo, za koje će se pokazati kako je sjajan dodatni ritam tvojim mislima i da je u skladu s Velikim Zakonom vremena.

VRIJEME. Ništa nije nejasno što *teče u vremenu* i prema zakonima *vremena* - poput Shakespearea naglasi dramatičnu potrebu da govoriš sada, na svoj nepomirljiv način ili zauvijek ušuti - *bez naknadnih preinaka* (osim ako nije riječ o očitim logičkim pogreškama kao što su imena ili *namjerna* umetanja ali koja nisu djelom naknadnog dopisivanja, već puko *umetanje*).

SREDIŠTE ZANIMANJA. Ne pribjegavaj unaprijed smišljenoj ideji o onome što ćeš napisati o pojedinom prizoru već započni iz dragocjenog središta zanimanja za temu prizora u *trenutku* pisanja, i piši, plivajući morem jezika prema perifernom olakšanju i iscrpljenosti - Nemoj naknadno razmišljati i dopisivati osim ako nemaš poetske ili Post Scriptum razloge. Nikada nemoj naknadno razmišljati u svrhu „poboljšanja“ ili sređivanja dojmova, jer

najbolje pisanje uvijek je djelo najbolnije osobne patnje izbačene iz tople kolijevke zaštitničke svijesti - izlij iz sebe pjesmu o sebi, *puši!* - *sada!* - *tvoj* osobni stil je tvoj jedini put - „dobar“ - ili „loš“, - ali uvijek budi iskren, („smiješno“) spontan, „ispovijedno“ zanimljiv, zato što nije „izvještačen“. Vještina je vještina lukavosti.

STRUKTURA DJELA. Suvremene bizarne strukture (znanstvena fantastika itd.) nastale su iz mrtvog jezika; „različite“ teme stvaraju privid „novog“ života. U glavnim crtama izloži obrise onoga o čemu pišeš približavajući mu se ili udaljavajući se; kao što rijeka teče preko stjenovitog korita, tako i tvoja svijest teče svojim dragocjenim putem (dopusti svojoj svijesti da proteče tim smjerom, ali samo *jednom*) dok ne stigne do ključne točke gdje se ono što je bilo maglovito oblikovan „početak“ preobražava u jasan i željen „kraj“ dok jezik traži najbrže rješenje u utrci s vremenom, slijedeći zakone Duboke Forme, sve do kraja, do završnih riječi, i posljednje kapi - Noć je Kraj.

DUŠEVNO STANJE. Ukoliko je to moguće, piši „nesvjesno, u polutransu“ (kao što je Yeats „pisao u transu“ u kasnoj fazi), i tako dopusti svojoj podsvijesti da iskaže vlastitu neposrednu i zanimljivu potrebu pa samim time i „suvremeni“ jezik koji bi svjesna umjetnost cenzurirala, i piši uzbuđeno, dojmljivo, hitro sve zapisuj rukom ili tipkajući na pisaćem stroju, u skladu (od središta prema periferiji) sa zakonima orgazma, Reichovim „zamljivanjem svijesti“. *Izadi* iznutra vani - opušten i dorečen ■

S engleskoga preveo Vojo Šindolić